

УДК 347.965(477)(438)

Волошина Я. Л. – аспірант кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОЇ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Проаналізовано юридичну консультативну діяльність в Україні та Польщі. На підставі порівняльної характеристики розкрито професійну діяльність юрисконсульта за певними критеріями.

Ключові слова: юридична консультативна діяльність, юрисконсульт, юридична служба, підприємство, установа, організація.

Останніми роками актуальності набула юридична консультативна діяльність, зокрема професія юрисконсульта, що безпосередньо пов'язана з певною структурно-організаційною одиницею, виробничим або господарським процесом, економічною та підприємницькою сферою. Підвищений попит на юридичні консультативні послуги, а також потреба в наявності юридичних служб на підприємствах, в установах та організаціях зумовлені стрімким розвитком фінансово-економічних відносин, які потребують правового врегулювання.

Юридична консультативна діяльність слугувала предметом наукових досліджень таких учених, як О. М. Бандурка, І. В. Бризгалов, І. В. Головань, В. М. Горшенєв, С. Д. Гусарєв, В. М. Карташов, О. О. Кравець, М. В. Кравчук, В. І. Леушин, В. К. Мамутов, Б. І. Пугінський, О. Ф. Скаун, В. П. Фофанов, які зосереджувалися на вивченні поняття, загальних ознак, функцій і видів юридичної діяльності. Праці зазначених науковців є теоретичним підґрунтям для подальших наукових розвідок у сфері провадження професійної діяльності юрисконсульта, функціонування юридичних служб підприємств, установ та організацій як в Україні, так і за її межами.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу вітчизняного та світового досвіду щодо юридичної консультативної діяльності. Передумовою досягнення поставленої мети є виконання таких завдань: аналіз нормативно-правових актів, що регулюють професійну діяльність юрисконсульта й роботу юридичної служби в Україні та Польщі; висвітлення основних аспектів юридичної консультативної діяльності в досліджуваних країнах; визначення відповідних критеріїв зіставлення вітчизняного й світового досвіду; наведення порівняльної характеристики сучасної практики щодо провадження професійної діяльності юрисконсульта в обох державах; виявлення спільних і відмінних рис у діяльності юридичної служби в Україні та Польщі. Методологічну базу дослідження становить метод аналізу, а також порівняльний, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий методи.

На сучасному етапі обмін досвідом є необхідним, особливо з країнами ЄС, що пов'язано з орієнтуванням нашої держави на європейські стандарти всіх сфер суспільного життя.

Використання сучасного європейського досвіду є невід'ємною складовою юридичної консультативної діяльності та вдосконалення роботи юридичних служб підприємств, установ, організацій. З огляду на розвиток економічних відносин і розширення сфери підприємництва, активізувалася роль юридичної служби (юрисконсульта), який забезпечує правове супроводження діяльності різних організаційних структур. Але за сучасних умов сфера юридичної консультативної діяльності потребує суттєвих змін, пріоритетним завданням яких постає вдосконалення чинної нормативно-правової бази, що регулює професійну діяльність юрисконсульта.

Дослідження сучасного європейського досвіду роботи юридичної служби дає змогу виявити особливості здійснення юридичної консультативної діяльності за кордоном і визначити шляхи вдосконалення українського законодавства, що регламентує цю сферу.

Проаналізувавши польське законодавство, можна констатувати, що робота юридичної служби та професійна діяльність юрисконсульта на території цієї держави регламентована Законом «Про юрисконсультів», прийнятим 6 липня 1982 року. Цей нормативно-правовий акт визначає основні та найважливіші аспекти професійної діяльності юрисконсульта, а саме: право на доступ до професії, освітньо-

кваліфікаційні вимоги, завдання та функції, професійне самоврядування, підстави й порядок притягнення юрисконсульта до дисциплінарної відповідальності. Крім цього, документом визначено можливість призупинення та позбавлення права юрисконсульта на заняття професійною діяльністю, що можливо за наявності конкретних підстав, передбачених законодавством. Окремо в Законі окреслено зміст роботи юридичної служби певної організаційної структури, а також можливі форми професійної діяльності юрисконсульта [1].

Професійна діяльність юрисконсульта в Польщі врегульована на законодавчому рівні, на відміну від України, де діє лише Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1040 [2].

Прийняття закону, який би всебічно регулював професійну діяльність юрисконсульта, у нашій державі донині залишається першочерговим завданням, що потребує уваги з боку законодавця. Вищенаведеним Положенням визначено не всі аспекти функціонування юридичного підрозділу, зокрема його працівників (юрисконсультів). Окрім цього, окреслений документ регулює діяльність юридичної служби в державному секторі, на що вказує його назва та змістове наповнення.

В українському законодавстві, як і в польському, визначено порядок доступу до професії юрисконсульта, який в обох країнах суттєво різниться. Так, в Україні для того, щоб стати юрисконсультом, необхідно: досягнути 18-річного віку, вільно володіти державною мовою та мати вищу юридичну освіту. Натомість у Польщі вимоги є набагато жорсткішими. Юрисконсультом може стати лише повністю дієздатна особа, яка має бути громадянином Польщі з вищою юридичною освітою, що користується в повному обсязі всіма публічними правами, має бездоганний характер і гідну поведінку. Також законом передбачено вимогу щодо обов'язкового проходження професійного стажування та успішного складення спеціального юрисконсультського іспиту, після чого таку особу вносять до реєстру юрисконсультів, який веде окружна арбітражна комісія. Лише за умови дотримання всіх зазначених вимог особа має право на заняття професійною діяльністю юрисконсульта.

Спільним для України та Польщі є те, що зміст роботи юридичної служби полягає в правовому обслуговуванні підприємств, установ, організацій (державних, кооперативних, громадських тощо). Тобто професійну діяльність юрисконсульта застосовують в органах державного управління, організаціях різних форм власності, а також у сфері підприємництва (господарські товариства та суб'єкти господарювання).

Однак перелік завдань і функцій працівника польської юридичної служби, який працює в органах державної влади, та працівника, який працює на підприємстві, має певні відмінності. Проте загалом призначення юридичної служби на підприємствах Польщі зводиться до: надання юридичних висновків, консультацій, а також роз'яснень, спрямованих на правильне застосування певних норм права; інформування трудового колективу про внесені зміни до законодавства, які безпосередньо стосуються діяльності цієї організації або підприємства, а також про допущені порушення норм права та про можливі юридичні наслідки; участі в переговорах щодо договірних правовідносин; нагляду й контролю за правовою роботою, яку провадять у підпорядкованих організаціях або підрозділах; представництва інтересів підприємств в судових органах; надання структурним підрозділам і підпорядкованим організаціям інформації щодо законодавчих положень.

Водночас юрисконсульт, який працює в секторі державного управління Польщі, окрім перелічених вище функцій, надає юридичні висновки до проектів нормативно-правових актів щодо їх законності, здійснює облік і веде реєстр виданих органом правових положень і нормативних документів, оцінює рівень ефективності функціонування права в структурі органу, за результатами чого розробляє відповідну інформацію та надає висновки щодо проведеного оцінювання.

До завдань і функцій працівника юридичної служби підприємства (установи, організації) в Україні належать: забезпечення законності й правильного застосування нормативно-правових актів; розроблення та безпосередня участь у розробленні проектів нормативних актів та іншої документації правового характеру з питань діяльності підприємства (установи або організації); проведення юридичної експертизи підготовленої підприємством (установою чи організацією, а також її структурними підрозділами) правової

документації та погодження таких актів; приведення у відповідність із законодавством документації та чинних нормативних актів; доведення до відома керівника підприємства (установи або організації) інформації про необхідність внесення змін до чинних правових актів, їх скасування або визнання такими, що втратили чинність; провадження договірної діяльності, яка полягає в підготованні проектів договорів (угод, контрактів), наданні оцінки й візуванні договірної документації, а також здійсненні контролю за виконанням договірних зобов'язань; вжиття заходів, спрямованих на захист майнових прав і законних інтересів установи (організації, підприємства); здійснення претензійно-позовної роботи та аналізу її результативності; контроль за дотриманням порядку пред'явлення претензій і надання відповідей на них усіма структурними підрозділами організаційної структури; здійснення контролю за добровільним виконанням рішень судів, що набули законної сили, а також за усуненням порушень, зміст яких викладено у відповідних документах правоохоронних і контролюючих органів; сприяння дотриманню законності відносно реалізації прав і захисту інтересів членів трудового колективу; розгляд матеріалів про відшкодування матеріальної шкоди, факти якої встановлено під час проведення службової перевірки; внесення пропозицій щодо вдосконалення правової роботи підприємства (установи, організації) та вжиття заходів зі зміцнення трудової дисципліни й підвищення рівня правових знань працівників; здійснення юридичного консультування працівників із питань діяльності підприємства (установи, організації); систематизація й облік нормативно-правових актів; забезпечення оптимального застосування законодавства; надання правової допомоги структурним підрозділам своєї організаційної структури.

Законодавством обох аналізованих країн передбачено дисциплінарну відповідальність працівника юридичної служби, яка настає за невиконання або неналежне виконання функціональних обов'язків, покладених на нього посадовою інструкцією. Окрім цього, відповідно до польського закону «Про юрисконсультів», таку відповідальність також застосовують у разі допущення з боку працівника юридичної служби діянь, що суперечать присязі юрисконсультів й професійній етиці. Натомість в Україні юрисконсульт може бути притягнуто до

дисциплінарної відповідальності ще й за порушення трудової дисципліни та правил внутрішнього трудового розпорядку, встановлених на підприємстві (установі чи організації).

Слід констатувати, що в Законі Польщі «Про юрисконсультів» детально викладено головні аспекти дисциплінарної відповідальності юрисконсульта, зокрема підстави її настання, види дисциплінарних стягнень, алгоритм відкриття дисциплінарного провадження та оскарження рішень у дисциплінарній справі, можливість зняття дисциплінарного стягнення тощо.

У Загальному положенні про юридичну службу, дія якого поширюється на територію нашої держави, поза увагою залишилося коло питань, що стосуються порядку застосування дисциплінарної відповідальності, видів стягнень, можливості оскарження застосування дисциплінарних стягнень, а також процедури їх зняття. Проте ці аспекти притягнення до дисциплінарної відповідальності юрисконсульта визначено в трудовому законодавстві, зокрема в ст. 147, 147¹, 148, 149, 150, 151 Кодексу законів про працю України [3]. Ці норми є загальними для всіх осіб, які перебувають у трудових взаємовідносинах із роботодавцем, незалежно від сфери діяльності та спеціальності.

Трудовим законодавством України передбачено види дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані до працівника юридичної служби підприємства (установи або організації), зокрема догану та звільнення. Водночас у Польщі дисциплінарними стягненнями є: зауваження, догана з попередженням, призупинення права юрисконсульта на заняття професійною діяльністю на строк від трьох місяців до одного року, позбавлення такого права взагалі. Причому рішення в дисциплінарній справі, сутність якого полягає в призупиненні або позбавленні юрисконсульта права займатися своєю професійною діяльністю, працівник може оскаржити у Верховному Суді протягом 14 днів з моменту вручення йому, такого рішення. За незначні порушення, допущені з боку працівника юридичної служби, може бути застосовано попередження, яке підлягає оскарженню в окружному дисциплінарному суді.

Натомість у нашій державі дисциплінарні стягнення юрисконсульт може оскаржити, звернувшись до комісій з трудових спорів (протягом трьох місяців) і до судів (не пізніше трьох місяців).

Потрібно зазначити, що комісія з трудових спорів налічує 15 працівників цього підприємства (установи або організації),

яких єднає спільна мета – розгляд і вирішення трудових спорів, що виникають між працівником і роботодавцем [4].

Положеннями трудового законодавства України встановлено строк, упродовж якого роботодавець може вжити заходів дисциплінарного стягнення. Він становить один місяць із дня виявлення проступку або не більше шести місяців із дня вчинення юрисконсультом такого проступку (ст. 148 Кодексу законів про працю України).

Маючи намір і підстави застосувати до працівника юридичної служби дисциплінарне стягнення, керівник підприємства (установи або організації) повинен дотримуватися встановленої українським законодавством процедури, а саме:

1) отримати від юрисконсульта письмові пояснення щодо вчиненого дисциплінарного проступку;

2) урахувати всі обставини, наявні на момент учинення працівником такого діяння;

3) оцінити ступінь тяжкості вчиненого проступку, розміри завданої шкоди, попередню характеристику особи юрисконсульта, а також інші обставини вчинення правопорушення;

4) залежно від попередніх пунктів керівник має обрати вид дисциплінарного стягнення;

5) видати відповідний розпорядчий документ (наказ або розпорядження) про факт притягнення юрисконсульта до дисциплінарної відповідальності та обраний вид стягнення;

6) ознайомити під розписку працівника юридичної служби зі змістом зазначеного наказу щодо нього.

Відповідно до норм Кодексу законів про працю України, застосоване до юрисконсульта дисциплінарне стягнення може бути відмінено в разі, якщо: а) протягом одного року до нього більше не застосовувались будь-які інші види стягнень, б) працівник юридичної служби не допускав нових проступків, порушень і виявив себе як відповідальний й сумлінний фахівець (за таких умов стягнення знімається роботодавцем достроково).

Законодавством Польщі передбачено випадки, які є перешкодою для відкриття дисциплінарного провадження за фактом учиненого правопорушення з боку юрисконсульта: якщо минув один рік із моменту вчинення порушення; якщо минуло два місяці з дня повідомлення відповідних органів про допущення працівником дисциплінарного проступку.

Якщо все-таки відносно юрисконсульта було застосовано відповідні заходи дисциплінарного стягнення, то коли мине три роки з моменту набрання дисциплінарним рішенням законної сили, запис про призначення такої відповідальності усувають. Однак це стосується лише зауваження та догани з попередженням. Якщо говорити про призупинення права юрисконсульта на заняття професійною діяльністю, то слід зауважити, що запис про застосування такого виду дисциплінарного стягнення знищують лише в разі, коли сплинув строк, на який було зупинено таке право.

Вважаємо за доцільне розглянути підстави призупинення та позбавлення права юрисконсульта на заняття професійною діяльністю, які мають відмінні риси в Україні та Польщі.

Отже, за українським законодавством підставами призупинення права заняття юридичною консультативною діяльністю є: припинення трудового договору незалежно від причин (за угодою сторін, призов до військової служби, розірвання договору, переведення на іншу роботу, укладення трудового договору з іншим роботодавцем та інших підставах, що передбачені трудовим законодавством); розірвання трудового договору. Позбавлення права на заняття професійною діяльністю можливе лише в разі смерті юрисконсульта або визнання його недієздатною особою.

Згідно з положеннями Закону Польської держави «Про юрисконсультів», для призупинення права юрисконсульта займатися професійною діяльністю необхідна наявність однієї з таких підстав: заняття адвокатською діяльністю; призначення на посади в органах правосуддя, переслідування, нотаріату, Державного господарського арбітражу; набуття чинності рішенням щодо застосування до юрисконсульта саме такого виду дисциплінарного стягнення.

Перелік підстав позбавлення права юрисконсульта здійснювати юридичну консультативну діяльність за польським законодавством є більш розширеним, ніж в Україні. Отже, такими підставами у Польщі є: власне бажання юрисконсульта припинити свою професійну діяльність (за власною заявою), утрата польського громадянства, визнання його особи повністю або частково недієздатною, позбавлення публічних прав (за вироком суду), смерть особи юрисконсульта, набрання законної сили

дисциплінарним чи судовим рішенням щодо позбавлення юрисконсульта права здійснювати професійну діяльність.

Під час дослідження європейського досвіду Польщі стосовно здійснення юридичної консультативної діяльності також було виявлено, що тут діють органи професійного самоврядування юрисконсультів. Окрім цього, участь юрисконсультів і юрисконсультських стажерів у професійному самоврядуванні є обов'язковою. У цій країні діють такі органи професійного самоврядування юрисконсультів: Всепольський з'їзд юрисконсультів, Всепольська рада юрисконсультів, Вища ревізійна комісія, Вищий дисциплінарний суд, збори окружної палати юрисконсультів, рада окружної палати юрисконсультів, окружна ревізійна комісія та окружний дисциплінарний суд.

Для нашої країни описаний досвід є цікавим і корисним, оскільки, по-перше, діяльність таких органів регулюється лише законом; по-друге, для зміцнення України як демократичної держави створення системи професійного самоврядування юрисконсультів є певним важелем громадянського суспільства; по-третє, члени органів самоврядування, як ніхто інший, будуть обстоювати честь професії юрисконсульта, попереджати випадки непрофесійних дій, негідної поведінки, неналежного виконання своїх професійних обов'язків.

Отже, у межах здійсненого аналізу чинної нормативно-правової бази, якою регулюється юридична консультативна діяльність і робота юридичних служб на підприємствах (в установах і організаціях), вдалося розкрити основні аспекти досліджуваного виду юридичної діяльності в Україні та Польщі, на підставі чого здійснено порівняння досвіду цих країн за визначеними критеріями.

Зіставлення сучасної вітчизняної та світової практики професійної діяльності юрисконсульта дає змогу встановити спільні та відмінні риси провадження діяльності юридичних служб цих країн. Спільне полягає в повному збігу змісту роботи юридичних служб, що зводиться до правового супроводження діяльності підприємств (установ, організацій). Також спільним є момент настання дисциплінарної відповідальності юрисконсульта за невиконання чи неналежне виконання функціональних обов'язків.

Досвід роботи польського юрисконсульта здебільшого відрізняється від українського, оскільки в Польщі законом встановлено більш ускладнений порядок доступу до професії

юрисконсульта й процедуру набуття права на заняття юридичною консультативною діяльністю. Окрім цього, у цих країнах визначено різні підстави призупинення права юрисконсульта на заняття професійною діяльністю та позбавлення такого права взагалі. Специфічною рисою Польщі є функціонування на території цієї країни системи органів професійного самоврядування юрисконсультів, чого немає в Україні.

У межах дослідження європейського досвіду щодо професійної діяльності юрисконсульта в Польщі виявлено певні особливості такої діяльності, що можуть бути корисним прикладом для нашої держави. Отриманий у процесі дослідження досвід є важливим чинником удосконалення нормативно-правового забезпечення юридичної консультативної діяльності й роботи юридичної служби в Україні, а також формування ефективної системи професійної діяльності юрисконсульта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон о юрисконсультах от 6 июля 1982 г. Современное польское право / под ред. Э. Лентовской. – Варшава : Польск. акад. наук, 1983. – № 3–4. – С. 146–160.
2. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопа. 2008 р. № 1040. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-п>. – Назва з екрана.
3. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон України від 23 лип. 1997 р. 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Назва з екрана.
4. Правові засади діяльності комісії по трудових спорах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://porady.fpsu.org.ua/znay-svoi-prava/34-pravovi-zasady-diialnosti-komisii-po-trudovykh-sporakh>. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Lentovskaia, E. (Ed.). (1983). *Zakon o yuriskonsultah ot 6 iuliia 1982 g. Sovremennoe polskoe pravo* [Law on legal advisors of July 6, 1982 Modern Polish Law]. Varshava: Polsk. akad. nauk [in Russian].
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy pro zatverdzhennia Zahalnoho polozhennia pro yurydychnu sluzhbu ministerstva, inshoho orhanu vykonavchoi vlady, derzhavnoho pidpriemstva, ustanovy ta orhanizatsii: vid 26 lystop. 2008 r No. 1040 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the General Law on the Legal Service of the Ministry, other executive body, state enterprise, institution and organization from November 26, 2008, No. 1040]. (n.d.). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-n> [in Ukrainian].
3. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: vid 23 lyp. 1997 r. No. 254k/96-VR [The Labor Code of Ukraine from July 23, 1997, No. 254k/96-VR].

(n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08> [in Ukrainian].

4. Pravovi zasady diialnosti komisii po trudovykh sporakh [Legal basis of the work of the Commission on labor disputes]. (n.d.). porady.fpsu.org.ua. Retrieved from <http://porady.fpsu.org.ua/znay-svoi-prava/34-pravovi-zasady-diiialnosti-komisii-po-trudovykh-sporakh> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2017

Voloshyna Ya. – *Postgraduate Student of the Department of Theory of State and Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

Comparative Characteristics of Legal Advisory Activity in Ukraine and Poland

The article studies current experience of legal service and professional activity of legal adviser at enterprises (institutions or organizations) in Ukraine and Poland. With the rapid development of social relations and globalization processes taking place in all spheres of life, legal advisory activity and the profession of legal adviser has become especially relevant. With the aspiration of Ukraine to join the European Community, all areas of the state's life need to be improved, which cannot be carried out without the exchange of experience.

The article analyzes the Ukrainian and Polish legislation regulating the professional activity of the legal adviser and the work of legal services, on the basis of which the comparison of Ukraine and Poland in this area has been made. The author made a comparative analysis with the application of certain correlation criteria, namely: normative regulation of the legal service, the order of access to the profession of legal adviser, educational and qualification requirements to a legal service official, content of the legal unit activity (service, administration, department, office, sector etc.), scope of legal advisory activity application, tasks and functions of the legal adviser, disciplinary liability of the of the legal service official (grounds and procedure of prosecution, types of fines and penalties, the reasons for dismissal), the system of professional self-government of advisers, deprivation of legal counsel to engage in professional activities.

Based on the results of the comparative analysis of the professional activity of legal adviser in Ukraine and Poland, the author has identified the common and distinctive features that characterize the work of legal services in these countries.

And finally, the author notes that the identified peculiarities of the work of the legal service at the enterprises (institutions and organizations) in Poland are useful European experience which would be advisable to be taken into account in our state in order to improve legal advisory activity.

Keywords: legal consultative activity, legal adviser, legal service, enterprise, establishment, organization.